

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Харківське історико-філологічне товариство

*Випуск присвячений пам'яті
харківських мовознавців
професора Лідії Андріївни Лисиченко
професора Ольги Георгіївни Муромцевої*

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 10/2023

УДК 811.161.2 + 39 (477)
ББК 81.411.1 + 63.5 (4УКР)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №3281 від 18.09.2008.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Маленко О. О., д-р філол. наук, проф. (Харків) (головний редактор)
Борисов В. А., канд. філол. наук, доц. (заступник головного редактора) (Харків)
Богданова І. І., канд. філол. наук, доц. (Харків)
Голобородько К. Ю., д-р філол. наук, проф. (Харків)
Єрмоленко С. Я., д-р філол. наук, проф. (Київ)
Кравець Л. В., д-р філол. наук, проф. (Берегове)
Лисиченко Т. Ю., канд. філол. наук (Харків)
Нелюба А. М., д-р філол. наук, проф. (Харків)
Нестеренко Н. П., канд. філол. наук, доц. (Харків)
Новиков А. О., д-р філол. наук, проф. (Глухів)
Сюта Г. М., д-р філол. наук, пров. наук. співроб. (Київ)
Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц. (Харків) (заступник головного редактора)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Шевченко Л. І., чл.-кор. НАН України, д-р філол. наук, професор; Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
Вакуленко С. В., канд. філол. наук, доцент; голова Харківського історико-філологічного товариства.

Ухвалили до друку:

Редакційна Рада Харківського історико-філологічного товариства
(*протокол № 1 від 27 лютого 2023 року*)

вчена рада українського мовно-літературного факультету
імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
(*протокол № 6 від 1 березня 2023 року*)

У 41 **Український світ у наукових парадигмах:** Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Вип. 10. — Харків: ХНПУ; ХІФТ, 2023.— 212 с.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

ISBN 978-966-1630-61-0

© Автори матеріалів, 2023
© Макет Т. Лисиченко, 2023
© Обкладинка У. Мельникова, 2023

МАТЕРІАЛИ

**Всеукраїнських наукових читань,
присвячених 85-ій річниці
від дня народження
доктора філологічних наук, професора**

ОЛЬГИ ГЕОРГІЇВНИ МУРОМЦЕВОЇ

16 лютого 2023 року

**Інститут української мови НАН України
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди**

**Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна**

Харківське історико-філологічне товариство

Харків — 2023

6. Sazonova Ya. Yu. Linguistic-pragmatic means of filling-in ontological lacunas in blog texts of post-Maidan Ukraine. *CADAAD Journal*. 2019. Volume 11 (2). URL: <https://www.lancaster.ac.uk/fass/journals/cadaad/volum>

Віталія Папіш

кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри романо-германської філології та зарубіжної літератури
Донецький національний університет імені Василя Стуса (Вінниця)
vitalija.papish@uzhnu.edu.ua

МЕТОДОЛОГІЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПСИХОТИПУ ТА ТЕМПЕРАМЕНТУ ПИСЬМЕННИКА В КОНЦЕПЦІЇ Л. А. ЛИСИЧЕНКО

Колеги й однодумці Л. А. Лисиченко десять років тому слушно наголосили, що «логічним продовженням мовознавчих концепцій і положень Олександра Потебні стала наукова діяльність представниці Харківської філологічної школи, відомої української лінгвістки, доктора філологічних наук, професора Лідії Андріївни Лисиченко, теоретичний доробок якої становлять численні праці з лексикології, словотвору, лексикології, історії української мови, лінгвостилістики, лінгвопоетики, вивчення мовної картини світу й мовної особистості» [Лінгвістична школа 2013, с. 3]. Однак в перелік лінгвістичних галузей, теоретичні постулати яких розробляла знана мовознавиця, слід віднести й психолінгвістику.

Серед проблем психолінгвістики, яких торкалася вчена, передусім виокремимо ті, що пов'язані з (1) моделюванням психологічного портрета письменника за його поетичною картиною світу [Лисиченко 1993]; (2) виокремленням психологічного типу поета та його темпераменту на основі його художнього мовлення [Лисиченко 1996]; (3) психологічною детермінованістю художнього мовлення [Лисиченко 2000; Лисиченко 2002]; (4) психологією сприйняття тексту читачем [Лисиченко 2007]; (5) психологією сприйняття доквілля в персональних спогадах [Лисиченко 2012].

Однак найбільш ґрунтовним дослідженням із цієї проблематики вважають монографічну працю Л. А. Лисиченко, що написана у співавторстві з її послідовницею Т. В. Скорбач — «Мовний образ простору і психологія поета» [Лисиченко, Скорбач 2001]. У цій монографії наголошено, що «ми не звикли ще зважати на внутрішні психічні властивості людини як фактор, що зумовлює індивідуальність художника. Дослідження ж поетичної творчості у співвідношенні з психічним складом письменника виявляє цікаві закономірності» [Лисиченко, Скорбач 2001, с. 4]. Серед них авторки монографії виокремлюють

такі: (1) важливість психоментальних особливостей письменника, що відбиваються в його тексті: закономірні зв'язки психотипу й темпераменту письменника з його художнім сприйманням і мовним враженням світу; (2) письменник не може виявити у своєму тексті свободи волі й творчості; (3) відмінність психотипів виражається в (а) характері лексичного матеріалу, (б) частотності певних слів, що стають ключовими в текстовому просторі письменників, (в) характері, способі номінації, (г) презентації синонімів, антонімів та ін., а також у (ґ) наданні переваг щодо моделювання певних граматичних конструкцій — актуалізації різних типів речення та елементів, що його ускладнюють та ін.; (д) своєрідним виявом експресії, конотації та загалом орнаменталіки. Щоправда, насамперед ідеться лише про два психотипи — екстравертивний та інтровертивний. Амбівертивний не розглядається.

У названій монографії теоретичні постулати, що торкаються проблеми *психотип письменника та його відображення в художньому тексті*, розглянуто на прикладі аналізу лінгвокреативної діяльності кількох поетів, зокрема *Михайла Семенка*: при цьому увага фокусується, за визначенням науковців, на (1) «загальній характеристиці словникового складу його поезій»; (2) «мовному образі його “ідилічного” простору»; (3) «мовному вираженні далекосхідного простору» з актуалізацією уваги на концепті «верх»; (4) «мовному образі простору міста»; (5) «вербалізації назв рослин і їх властивостей»; (6) «презентації образу людини». Дослідження художнього простору *Валер'яна Поліщука* щодо визначення його психотипу здійснюється за моделлю, що дещо трансформована через своєрідність авторського ідіолекту та ідіостилю, зокрема виявляються: (1) «загальна характеристика словникового складу поетичного простору»; (2) «мовне вираження горизонтального простору»; (3) «вербалізація явищ живої природи»; (4) «своєрідність омовлення звуків»; (5) «презентація образу людини».

Порівнявши (1) психологічні характеристики названих поетів на основі свідчень їхніх сучасників (друзів, родичів, колег) і самохарактеристики (автобіографії) та (2) своєрідність вербалізації довілля в проаналізованому художньому просторі цих поетів, здійснений за вказаними вище моделями, дослідниці визначили психотипи цих письменників: М. Семенко тяжіє до інтровертивного психотипу з холеричним темпераментом, а В. Поліщук виявляє риси екстравертивного психотипу з подібним темпераментом.

Отже, Л. А. Лисиченко розробила методологію визначення психотипу письменника та його темпераменту на базі аналізу своєрідності художнього мовлення. Зі своїми учнями виробила оригінальну модель визначення психотипу й темпераменту письменника на основі аналізу специфіки вербалізації окремих параметрів розглянутого художнього простору. Цей новаторський психолінгвістичний підхід до вивчення тексту потребує актуалізації та подальшого застосування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лисиченко Л. А. І на тім рушникові... / вступ. ст. О. Маленко. Харків, 2012. 274 с.
2. Лисиченко Л. А. Літературна мова і її рецепція читачем. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. праць / за заг. ред. проф. Л. А. Лисиченко. Харків, 2007. Вип. 22. С. 68–97.

3. Лисиченко Л. А. Мова і психологічний тип поета. *Мовознавство: тези та повідомлення III Міжнародного конгресу україністів*. Харків : Око, 1996. С. 234–239.
4. Лисиченко Л. А. Психологический портрет писателя в его поэтической картине мира. *Лексика русского языка и методика ее изучения в школе*. Киев-Харьков, 1993. С. 34–42.
5. Лисиченко Л. А. Психологічний аспект художнього мовлення. *Вісник ХНУ*. 2001. Вип. 491. С. 128–139.
6. Лисиченко Л. А., Скорбач Т. В. Мовний образ простору і психологія поета : [монографія]. Харків : ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, 2001. 160 с.
7. *Лінгвістична школа доктора філологічних наук, професора Л. А. Лисиченко* / уклад. С. І. Дорошенко, О. О. Маленко. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2013. 36 с.

